

תגובות מומחי מיתווים לתוצאות מדד מדיניות-החוץ

אוקטובר 2022

ד"ר נמרוד גורן, נשיא ומייסד מכון מיתווים: הציבור הישראלי נערך לבחירות. והפעם, לפי סקר מכון מיתווים, עמדות המפלגות בנוגע למדיניות-חוץ, ובאופן ספציפי – בנושא הפלסטיני, יהיו בעלות השפעה מרובה על ההחלטה בעד מי להצביע. הציבור מפגין תמיכה במהלכים המדיניים המרכזיים שמובילה ממשלת לפיד – יציקת תוכן בהסכמי אברהם, חיזוק היחסים עם ירדן, הנורמליזציה עם תורכיה, ההתקרבות לאיחוד האירופי, ושיפור הקשר עם ממשל בידן. ואולם, בה בעת, הוא מוכן לסכן פירות עתידיים בגלל עמדות ניציות בנושא הפלסטיני. על פי הסקר, רוב בציבור יוותר על נורמליזציה עם ערב הסעודית אם תהיה כרוכה בעצירת הבנייה בהתנחלויות, ויוותר על הצטרפות לתכניות חשובות של האיחוד האירופי אם הדבר ימשיך להיות כרוך בהחרגת התנחלויות. וככלל, קידום שלום ישראלי-פלסטיני מדורג נמוך בסדר העדיפויות המדיני של הציבור. בכך, משקפת דעת הקהל נאמנה את ההתעלמות הבעייתית של מרבית הדרג הפוליטי והמדיני מהנושא הפלסטיני. ואולם, בימים של מתיחות גוברת בגדה המערבית – הן מול ישראל והן בזירה הפנים-פלסטינית – השינוי הדרוש בולט במיוחד, והצהרת התמיכה של לפיד בפתרון שתי-המדינות היא צעד בכיוון הנכון. ישנה זיקה משמעותית בין הנעשה בזירה הפלסטינית למעמדה האזורי והבינלאומי של ישראל. מקבלי החלטות צריכים לשקף זאת לציבור, להעמיק את הדיאלוג עם הרשות הפלסטינית – כולל קיום פגישה בין לפיד לאבו מאזן – וליצור אופק מוחשי של שלום בין שני העמים.

ד"ר גיל מורסיאנו, מנכ"ל המכון: הציבור מעדיף צעדים מעשיים. שבוע לאחר נאום ראש הממשלה בעצרת האו"ם, שבו הציב את חזון שתי המדינות במרכז, הציבור מספק ללפיד כיוון כללי לאופן שבו ניתן לפרוט את החזון הזה לפעולה בשטח. הציבור הישראלי ספקני לגבי הרעיונות הגדולים – כמו פתרון מלא של הסכסוך עם הפלסטינים או אפילו הסדרה ארוכת טווח בעזה. עם זאת, הציבור הישראלי (כולל חלקים נרחבים ממצביעי הימין-מרכז) נוטה לתמוך באופציות מעשיות – בפתרונות פרקטיים למניעת סכסוך וקידום שיתוף פעולה, שלחלקן במשתמע משמעות ממשית בקידום הדרגתי של חזון שתי המדינות. כך לדוגמה בעוד שרק 36 אחוזים מהציבור רואה בפתרון שתי המדינות מהלך שעל ישראל לקדם אקטיבית, למעלה מ-62 אחוזים ממנו תומך בבניית מנגנון משותף למניעת מתיחות בירושלים עם הפלסטינים ועם ירדן - צעד שיש לו השלכה על ריבונות ישראל בסוגיית הליבה של ירושלים. למעלה ממחצית מהציבור תומך בסיוע ישראלי אקטיבי לפיתוח עצמאות אנרגטית וביטחון מים ברשות הפלסטינית – במשתמע סיוע בבניית תשתיות מדינה ברשות. ואף חשוב מכך – זו השנה השנייה שלמעלה ממחצית הציבור (כולל רוב מוחלט במרכז-ימין ושמאלה משם) תומך במינוף הקשרים עם מדינות הנורמליזציה לקידום שלום ישראלי-פלסטיני (עליה השנה ל-57 אחוזים בעיקר הודות להתגברות התמיכה במינוף בציבור הערבי). הרחק מפתרונות היסטוריים, ורגעי לחיצות ידיים על מדשאות הבית הלבן, חלקים ניכרים של הציבור הישראלי מוכן למצות את מה שנמצא כאן ועכשיו לקידום שלום.

ד"ר ליאור להרס, מנהל התכנית לקידום שלום ישראלי-פלסטיני: תקריות ומתחים במרחב הר הבית/אל חרם א-שריף בירושלים שימשו זרז לסבבים של עימותים ואלימות בזירה הישראלית-פלסטינית. בשנה האחרונה, על רקע החשש מהסלמה בתקופת הרמדאן, ניסתה ישראל להפיק לקחים ממקרי העבר ולקדם מראש מגעים עם גורמים ירדנים ופלסטינים במטרה למנוע משבר והסלמה, וגורמים שונים הציעו למסד ערוצים אלו למנגנון קבוע. הסקר החדש של מכון מיתווים מראה שהציבור הישראלי מודע לרגישות הנושא, ולצורך למסד את התיאום בין הצדדים בסוגיה זו, ו-61 אחוזים מהנשאלים הביעו תמיכה בהצעה להקים מנגנון תיאום שישלב את ישראל, הפלסטינים וירדן, ויפעל למניעת הסלמה ומתח במקומות בקדושים בירושלים. הצורך במנגנון שכזה מתחדד בימים אלו, נוכח המתיחות הגוברת בגדה המערבית ובמזרח ירושלים והחשש מעימותים והסלמה סביב המקומות הקדושים בתקופת החגים. חיזוק התיאום בין ישראל הפלסטינים וירדן בנושא המקומות הקדושים יכול להניח תשתית טובה יותר לקידום שיתופי פעולה גם בסוגיות נוספות, ולסייע בסלילת הדרך להתנעת התהליך המדיני וקידום השלום.

בר רפפורט, רכזת תחום קיימות מדינית-אקלימית במיתווים: תוצאות הסקר משקפות כי הציבור מכיר בכך שישנן תשתיות קיימות בסיסיות כדוגמת אנרגיה ומים, ואתגרים קיומיים כדוגמת משבר האקלים, שבהם חוסנם של הפלסטינים משפיע באופן ישיר על החוסן של ישראל. לכן, ניתן לראות כי ישנה תמיכה בחיזוק תשתיות המים והאנרגיה של הפלסטינים, ובביצוע פעולות משותפות עם הפלסטינים להתמודדות עם אתגרי האקלים. העובדה כי נושאים אלו נתפסים כ"רכים" באופיים, וככאלה שאין לדידם תחרות על משאבים פיזיים או סימבוליים בין ישראל והפלסטינים, מאפשרת לציבור לקבל ביתר קלות שיתופי פעולה בין הצדדים. שיתופי פעולה אלו יכולים לשמש תשתית להסכמים נוספים העוסקים במרקם החיים הישראלי-פלסטיני.

ח"כ לשעבר קסניה סבטלובה, מנהלת התכנית ליחסי ישראל-מזרח תיכון: ישראלים רבים מאמינים שמדינת ישראל צריכה להיעזר במדינות ערב שכוננו עמה נורמליזציה לקידום שלום עם הפלסטינים – כ-57 אחוזים תומכים בכך. מדובר בפוטנציאל חשוב מאוד שיתממש כאשר ישראל והרשות הפלסטינית יחדשו את המשא ומתן לקידום השלום. היחסים עם שכננו הערבים אינם צריכים להסתכם אך ורק בכלכלה ומסחר ותעשייה בטחונית. ישראל זקוקה לשלום עם השכנים המיידים שלה - הפלסטינים - ולמדינות הנורמליזציה יש כאן תפקיד משמעותי.

פרופ' אלי פודה, חבר ועד מנהל: רוב בציבור היהודי (53 אחוזים) רואה בהסכמי אברהם שנחתמו עם האמירויות, בחריין ומרוקו נקודת מפנה בקבלתה של ישראל במזרח התיכון, אולם רק 31 אחוזים מהנשאלים רואים את ישראל כחלק מהמזרח התיכון. יתרה מזו, אף מדינה ערבית אינה נכללת בין חמש המדינות החשובות ביותר עבור ישראל: מצרים נמצאת במקום השישי (לאחר ארצות הברית, רוסיה, גרמניה, אנגליה וסין), כאשר סעודיה במקום השמיני, תורכיה בתשיעי והאמירויות במקום העשירי. ירדן, לה יש לישראל את הגבול הארוך ביותר, נמצאת רק במקום ה-11 מבחינת החשיבות של יחסי ישראל. במילים אחרות, אין מתאם בין החשיבות המיוחסת להסכמי אברהם ובין המשמעות של חתימתם, הן לגבי מקומה של ישראל במזרח התיכון והן לגבי חשיבות המדינות הערביות המקיימות יחסים עם ישראל. ראוי להדגיש את הממצא המטריד של נסיגה הדרגתית בקרב הציבור היהודי מתמיכה בפתרון שתי המדינות עם הפלסטינים (35 אחוזים בלבד), בעוד שיעור התומכים בסיפוח והקמת מדינה אחת עם זכויות יתר ליהודים (18.3 אחוזים) או המשך ניהול הסכסוך וקידום "סיפוח זוחל" (15.2 אחוזים) נמצא במגמת עלייה. ממצא זה מאשר את ההערכה כי רוב הציבור היהודי לא רק שאינו רואה סיכוי למימוש פתרון שתי המדינות, אלא שהוא אף אינו רואה בו את הפתרון הרצוי.

ד"ר מורן זגה, עמיתת מדיניות: מעבר ליתרונות הברורים של הסכמי אברהם בשיתופי פעולה ישירים עם איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו, להסכמים היתה השפעה עמוקה יותר על תפיסות של ישראלים בנוגע לעולם הערבי ולמזרח התיכון. סקר מיתווים מצא שלמעלה ממחצית מהישראלים (53 אחוזים) מאמינים שמעמדה של ישראל במזרח התיכון השתפר בעקבות ההסכמים. נתון זה מרשים עוד יותר בהשוואה לשנה שעברה עם עלייה של 19 אחוזים בשיעור המשיבים כי הסכמי אברהם הם נקודת מפנה בקבלתה של ישראל במזרח התיכון. אין ספק כי מדובר במהפכה של ממש בתפיסה הישראלית שהיתה בעבר "מדינה קטנה מוקפת אויבים". יחד עם זאת, יש לציין כי קיים פער בין הדעה הרווחת בציבור הישראלי לבין הדעה המקבילה במדינות ערב. בסקר שבוצע על ידי מכון וושינגטון נמצא כי 26 אחוזים בלבד מהאמירתיים ו-23 אחוזים מהבחריינים מייחסים השפעה חיובית להסכמי אברהם על האזור. הדרך לתמיכה עממית בישראל עדיין רחוקה, גם במדינות השלום. לכן, אל לנו לנוח על זרי הדפנה. זו אחריותנו לבסס את השלום ולעמול להשגת הנרמול והקבלה של ישראל באזורנו, בתרבות, בדיפלומטיה ובקשרים בין אנשים. ניתן להתעודד בכך שהמגמה היא חיובית, בעיקר כשהשינוי כבר החל בתוכנו.

ד"ר מאיה שאון-צדקיהו, מנהלת התכנית ליחסי ישראל-אירופה: סקר מיתווים השנה ממשיך לשקף את מגמת השיפור ביחסי ישראל והאיחוד האירופי. אמנם עדיין רוב הנשאלים (40 אחוזים) חושבים שהאיחוד האירופי יותר יריב מאשר ידיד של ישראל, אך אם שמים את התוצאות על ציר הזמן, נתון זה מבטא מגמה מתמשכת של שיפור בדעת הציבור בישראל מאז תוצאות סקר מיתווים בשנת 2018, אז 55 אחוזים סברו שהאיחוד יותר יריב של ישראל. השיפור בדעת הקהל מבטא שיפור ממשי ביחסים בין הצדדים. הסקר מראה שהציבור מבין את המגמה המדינית ביחסי ישראל והאיחוד האירופי, ומאז שפל המדרגה המאפיין את סוף העשור הקודם, יש מגמת שיפור נמשכת בעמדות הציבור. שר החוץ, וכיום ראש הממשלה, יאיר לפיד, המשיך את תהליך שיקום היחסים ופתיחת הדף החדש עם האיחוד האירופי שהחל בזמנו של שר החוץ אשכנזי. הממשלה הנוכחית לא נקטה בשיסוי והסתה נגד האיחוד, להפך. לפיד דיבר בקול נורמטיבי דומה יותר לקולו

של האיחוד (למשל בקשר לשימור הסדר הליברלי העולמי ובהקשר למלחמת רוסיה-אוקראינה). גם האיחוד האירופי מצידו לא יצא כמעט בהצהרות גינוי לממשלה. לראשונה מזה עשור עומדת להתכנס מועצת האסוציאציה, ולאחר כמה שנות "יובש", התקיים משא ומתן מוצלח על הסכמי שיתוף פעולה חדשים. קשה להניח שהציבור מודע לצעדים המדיניים השונים, אך נדמה שאוזנו רגישה לטונים החדשים ולאווירה החיובית, וזה מתבטא היטב בתוצאות הסקר.

ד"ר אהוד עירן, חבר ועד מנהל - הסקר מראה כי סוגיית שינוי האקלים עדיין איננה נתפסת כמשמעותית. כך למשל, שיתוף פעולה עם מדינות אחרות בנושא, זכה רק למקום הרביעי, מתוך ששה נושאים. הקמת מסגרת אזורית להתמודדות עם הנושא, קיבלה בקרב הציבור ציון פושר של 7.21 (בסולם של עד 10), ומשקפת ירידה קלה מן התמיכה ביוזמה שכזו בשנה שעברה. לפנינו, אם כן, סוגיה בה על ההנהגה להוביל, ליזום ולעצב את דעת הקהל, משום שנראה כי לא צפוי לחץ ציבורי משמעותי בתחום זה.

השגריר לשעבר דניאל שק, חבר ועד מנהל: אחד בלב ואחד בקלפי: על פי סקר מיתווים, רוב בציבור הישראלי טוען שעמדת המפלגות בנושא מדיניות חוץ תשפיע על החלטתם למי להצביע ביום הבחירות. זה מסוג הממצאים שמשקפים יותר "בון טון" מאשר מציאות. בפועל, בסקרי דעת קהל בנושא הבחירות (בשונה מהסקר של מתווים), נושאי חוץ נמצאים בתחתית דירוג השיקולים של הבוחר, אם בכלל, ולחלק גדול מהמפלגות אין כלל עמדות מוצהרות בנושאים אלה. באופן דומה, הציון הגבוה (7.30) שנותן הציבור לחשיבות שיפור מערך החוץ, אינו בא לידי ביטוי כלשהו בשיח הציבורי ואפילו לא בשיח של הפוליטיקאים. משרד החוץ מצוי בסכסוך עבודה ממושך ומשתק ולא ניכר שום לחץ ציבורי או פוליטי על שר החוץ או שר האוצר להביא לסיומו. כלומר הציבור בהחלט אוהב את משרד החוץ ואת הישגיו, אבל הוא אוהב אותם בעיקר בלב.

ד"ר רועי קיבריק, מנהל המחקרים: דמוקרטיה ליברלית בע"מ. בישראל אוהבים להגדיר את המדינה כדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון, ולעשות שימוש בתדמית זו על מנת לחזק את זהותה ויחסיה של ישראל עם מועדון המדינות הדמוקרטיות-ליברליות המפותחות בעולם. אולם, כפי שעולה גם מהסקר הנוכחי, אזרחי ישראל מחזיקים בעמדות דמוקרטיות-ליברליות באופן מוגבל, ומעדיפים לרוב חישובי עלות-תועלת פרגמטיים רגועים על פני קידום הערכים והנורמות הדמוקרטיות לטווח הארוך. כך למשל, רוב מהציבור (49.9 אחוזים) חושב שסוג השלטון אינו צריך להיות שיקול בקביעת היחסים של ישראל עם מדינות אחרות, ורק מיעוט נתן עדיפות לקשרים עם דמוקרטיות (36.2 אחוזים); רק כ-40 אחוזים תומכים באפשרות מינוי שר ערבי לתפקיד במשרד העוסק במדיניות חוץ; מיעוט גדול (כ-20 אחוזים) תומך בסיפוח הגדה המערבית והענקת זכויות יתר ליהודים; ומרבית הישראלים (53.3 אחוזים) ממליצים לישראל "ללכת בין הטיפות" בנוגע למלחמה באוקראינה ולא לתמוך באופן מלא באוקראינה ובעמדת המערב הדמוקרטי-ליברלי. נתונים אלו מדגימים מחויבות נמוכה של ישראל לערכים ולנורמות דמוקרטיות גם במדיניות-החוץ; עובדה המצטרפת לתהליכי המיתון הדמוקרטיים העוברים עליה גם בתוכה פנימה, ומחלישים את תדמיתה וזהותה כמדינה דמוקרטית.